

Quicksan archeologie Parkhaven, Rotterdam

The Missing Link

Erfgoedmanagers met ziel en zakelijkheid

Quickscan archeologie Parkhaven, Rotterdam

In Opdracht van Waterpas Civiel Adviesbureau

Contactpersoon: Dhr. S. Jawid
Rapport: TML 383
Versie: 1.0
Datum: November 2018
Project: 2200

Actie	Versie	Actor	Datum
Schrijven	1.0 concept	N. Witte & N. van den Berg	9 november 2018
Opmerkingen OG			
Aanpassen			
Definitief			

The Missing Link
2^e Daalsedijk 6a
3551 EJ Utrec
06-14325141
info@the-missinglink.nl

Inhoud

Inhoud	1
1 Inleiding	2
1.1 Aanleiding	2
1.2 Leeswijzer	2
2 Administratieve gegevens	3
3 Archeologie gemeente Rotterdam	4
3.1 Algemeen	4
3.2 Archeologische Waarden- en Beleidskaart Rotterdam	5
3.3 Archeologische Kenmerkenkaart	6
3.4 Bestemmingsplan Scheepvaartkwartier	7
3.5 Overige archeologische gegevens	7
4.1 Historische situatie	9
4.2 Vooronderzoek	10
4.3 Archeologische verwachting	11
5 Conclusie	12
5.1 Scenario 1 - most likely - bureauonderzoek en booronderzoek	12
5.2 Scenario 2 - most unlikely - bureau- en booronderzoek en vervolgonderzoek	12
6 Advies	13
Bronnen	14
Bijlagen	15

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Waterpas Civiel Adviesbureau is momenteel in de verkennings-/initiatieffase van een woningbouwontwikkeling in de Parkhaven, te gemeente Rotterdam. Parkhaven ligt aan de noordoever van de Nieuwe Maas in Rotterdam. Het plangebied is gesitueerd tussen de Westzeedijk in het noorden, de 's-Gravendijksewal en Baden Powellaan in het oosten, de Parkhaven in het westen de Nieuwe Maas in het zuiden. Binnen het plangebied bevindt zich de Euromast. De oppervlakte van het plangebied is ca. 5,5 hectare. De geplande woningbouwontwikkeling betreft appartementencomplexen. De werkzaamheden voor de nieuwbouw zullen tot maximaal 4m - mv reiken. De omvang van het plangebied en de toekomstige inrichting zijn weergegeven in de bijlage, figuur 2.

Bij deze ingreep kunnen er mogelijke archeologische resten worden aangetast. Alvorens het project te starten, wil Waterpas dan ook graag inzicht krijgen in de archeologische consequenties voor de ontwikkeling van het gebied. Deze quickscan is de basis voor een goede beheersing van archeologische risico's binnen de ontwikkeling. Het archeologiebeleid wordt in Nederland grotendeels op gemeentelijk niveau geregeld. Onderzoekseisen en maatregelen in het kader van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ) worden geborgd in gemeentelijke beleidsnota's. De omgang met archeologie als ruimtelijke conditie wordt in bestemmingsplannen vastgelegd. Voor een overzicht van de archeologische beleidsregels is het daarom van belang om de regels van de gemeente Rotterdam te inventariseren.

1.2 Leeswijzer

In deze notitie wordt eerst de stand van zaken betreffende het archeologisch beleid uiteengezet. Hierna volgt een overzicht van de historische situatie en bekende archeologische gegevens uit het plangebied, waarna er een beeld wordt gegeven van de archeologische verwachting. Vervolgens volgt een conclusie met beschrijving van twee onderzoekscenario's; *most-likely* en *worst-case*.

2 Administratieve gegevens

Provincie:	Zuid-Holland
Gemeente:	Rotterdam
Plaats:	Rotterdam
Toponiem:	Parkhaven
Bevoegde overheid:	Gemeente Rotterdam
Deskundige namens bevoegde overheid:	Dhr. drs. A. Carmiggelt Gemeente Rotterdam ah.carmiggelt@rotterdam.nl
ARCHIS-meldingsnummer (CIS-code):	Nvt
The Missing Link projectnummer:	2200
Periode van uitvoering:	Oktober 2018
Beheer en plaats documentatie:	The Missing Link, Utrecht

3 Archeologie gemeente Rotterdam

3.1 Algemeen

Het Bureau Oudheidkundig Onderzoek Rotterdam (BOOR) treedt namens de gemeente Rotterdam op als bevoegd gezag op het gebied van archeologisch onderzoek dat binnen de gemeentegrenzen plaatsvindt. Het BOOR stelt in dat kader onder andere Programma's van Eisen (PvE's) op voor archeologisch onderzoek en beoordeelt rapportages van archeologisch onderzoek dat door archeologische bedrijven wordt uitgevoerd. Voorafgaande aan de uitvoering van ieder onderzoek dient het bevoegd gezag geraadpleegd te worden. Dit is noodzakelijk, niet alleen om kennis te nemen van beschikbare informatie, maar ook om te voorkomen dat er onnodig of niet-efficiënt archeologisch onderzoek plaatsvindt.

3.2 Archeologische Waarden- en Beleidskaart Rotterdam

De Archeologische Waarden- en Beleidskaart Rotterdam is gebaseerd op de Archeologische Kenmerkenkaart Rotterdam. Voorts bevat de kaart de Archeologisch Belangrijke Plaatsen behorende bij de Monumentenverordening Rotterdam 2003. De kaart geeft verder de archeologische waarden en verwachtingen voor het hele gemeentelijke grondgebied van Rotterdam. Behalve de archeologische waarden en potenties geeft de Archeologische Waarden- en Beleidskaart Rotterdam - in grote lijnen - ook aan welk archeologisch beleid er geldt voor de verschillende gebieden. De kaart geeft aan hoe er gehandeld dient te worden voorafgaande aan grondroerende werkzaamheden, die eventueel het aanwezige bodemarchief kunnen verstoren.

Parkhaven staat op deze kaart aangegeven als een gebied met een redelijk tot hoge archeologische verwachting. Het heeft waarde 3.2, wat betekent dat de archeologische waarden zijn te verwachten beneden 0 meter NAP. Hiervoor geldt het volgende beleid:

Voor grondroerende werkzaamheden met een oppervlak van meer dan 200 vierkante meter in gebieden met een redelijk tot hoge archeologische verwachting is afhankelijk van de verstoringsdiepte- een aanlegvergunning verplicht. Dit geldt niet voor werken en werkzaamheden gericht op het normale onderhoud en beheer van de betreffende gebieden en evenmin voor bestaande weg- en leidingcunetten. Voor de verlening van een aanlegvergunning moet een plan van de voorgenomen werkzaamheden worden voorgelegd aan het BOOR. Op basis van dit plan beoordeelt het BOOR of in het voorliggende geval een archeologisch vooronderzoek (bureauonderzoek en/of inventariserend veldonderzoek) voorafgaande aan de voorgenomen werkzaamheden noodzakelijk is. De locaties en toegestane verstoringsdiepten, waarvoor al dan niet een vrijstelling en/of aanlegvergunning geldt, vindt men op de Plankaart en in de Voorschriften bij de Bestemmingsplannen. Indien een archeologische paragraaf voor een specifiek Bestemmingsplan nog niet voorhanden is, dient men hierover informatie in te winnen bij het BOOR.¹

¹ Overgenomen uit Archeologische Waarden- en Beleidskaart Rotterdam.

3.3 Archeologische Kenmerkenkaart

Op de Archeologische Kenmerkenkaart staan structuren die nauw samenhangen met de vele duizenden jaren oude bewoningsgeschiedenis van Rotterdam. De structuren kunnen van natuurlijke oorsprong zijn, zoals hoog opgeslibde rivieroeveren, waar mensen zich vestigden vanaf de prehistorie tot ver in de Middeleeuwen. Maar de structuren kunnen ook van menselijke oorsprong zijn, zoals dijken en stads- en dorpskernen. Tot in de Late Middeleeuwen hangen nederzettingslocaties nauw samen met het natuurlijke landschap ter plaatse. Daarna is de mens in toenemende mate in staat in te grijpen in de natuur en zijn eigen leefomgeving te creëren.

De Kenmerkenkaart is gebaseerd op de geologische kaart (Rotterdam kaartblad 37 Oost en West), de topografische kaart van het gebied uit circa 1850 en op de vondst- en bodemdocumentatie van het Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam (BOOR).

Parkhaven staat op deze kaart aangegeven met kenmerknummer 5: Oudere klastische (klei-, zand-) afzettingen en veen, geërodeerd of afgedekt door jongere klastische afzettingen en/of ophogingen. Geologie in detail vaak onbekend. Middelmatige trefkans op bewoningssporen uit de IJzertijd, Romeinse tijd en Middeleeuwen op het veen en een middelmatige trefkans op bewoningssporen uit vroegere perioden onder het veen.

3.4 Bestemmingsplan Scheepvaartkwartier

Het plangebied valt binnen het bestemmingsplan Scheepskwartier. Hierin heeft het een dubbelbestemming 'Waarde - Archeologie 2'. Uitgangspunt is dat de archeologische waarden op deze gronden behouden dienen te worden.

In het belang van de archeologische monumentenzorg dient de aanvrager van een omgevingsvergunning voor het bouwen een rapport aan burgemeester en wethouders te overleggen van een archeologisch deskundige waarin de archeologische waarde van het terrein dat blijkens de aanvraag zal worden verstoord, naar het oordeel van burgemeester en wethouders in voldoende mate is vastgesteld. Deze bepaling heeft uitsluitend betrekking op aanvragen om omgevingsvergunning voor het bouwen van bouwwerken (waaronder begrepen het heien van heipalen en het slaan van damwanden) welke voldoen aan de oppervlakte- en dieptematen. In het belang van de archeologische monumentenzorg is het verboden zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning van burgemeester en wethouders geen bouwwerken zijnde, of werkzaamheden uit te voeren of te doen c.q. te laten uitvoeren die dieper reiken dan 0 meter NAP, en die tevens een oppervlakte beslaan van meer dan 200 vierkante meter.²

De geplande nieuwbouw zal de ondergrens ruimschoots overtreffen.

3.5 Overige archeologische gegevens

Bron	Informatie
Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW)	Het noordelijk deel van het plangebied krijgt een Hoge trefkans. Het zuidelijk deel een middelhoge trefkans.
Archeologische Monumentenkaart (AMK)	Geen monumenten binnen plangebied

Afgaand op de Archeologische Kenmerkenkaart bestaat de bodem uit oudere klastische (klei-, zand-) afzettingen en veen, geërodeerd of afgedekt door jongere klastische afzettingen en/of ophogingen, met een middelmatige trefkans op bewoningssporen uit de IJzertijd, Romeinse tijd en Middeleeuwen op het veen en een middelmatige trefkans op bewoningssporen uit vroegere perioden onder het veen. Voor het noordelijk deel van het plangebied, dat van oorsprong tegen de dijk aanligt, geldt volgens de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden een hoge trefkans op

² Artikel 27, Scheepvaartkwartier Rotterdam 2013.

archeologische waarden. Deze kaart is wat grover qua opzet en waarschijnlijk heeft de toegekende hoge verwachting te maken met het feit dat dit gebied tegen de veertiende-eeuwse Westzeedijk aanligt.

4 Stand van zaken archeologie

4.1 Historische situatie

Het plangebied ligt ten zuiden van de Westzeedijk, wat een onderdeel is van de Schielands Hoge Zeedijk. De gebieden ten noorden van deze dijk zijn al gedurende de Middeleeuwen, in de tiende en elfde eeuw, ontgonnen. Door de ontwatering kwam het maaiveld lager te liggen, waardoor de overstromingskans toenam. In de dertiende eeuw werd daarom de Schielands Hoge Zeedijk aangelegd.³ Waarschijnlijk heeft het plangebied, dat zich aan de andere kant van de dijk bevindt, tot in de eerste helft van de achttiende eeuw in de Nieuwe Maas gelegen of maakte het deel uit van de uiterwaarden van deze rivier.⁴ Op achttiende-eeuwse kaarten is te zien dat het grootste (zuidelijke) deel van het plangebied zich op een zandplaat in de Maas bevindt, die slechts bij laag water droog kwam te liggen. Een noordelijke strook tegen de zuidkant van de Westzeedijk gelegen, bestond uit gebied dat niet overstroomde (figuur 3 in de bijlage). Ter hoogte van de huidige Baden Powellaan werd op deze strook rond 1750 begonnen met de aanleg van een buitenplaats, de Heuvel genaamd. Dit lag op een zomerdijkje, met de voorgevel gericht op de Westzeedijk.⁵ Aan de noordkant van de dijk lagen het ambacht Schoonderloo en de Coolsche Polder, waarvan het grondgebied toen nog behoorde tot dat van Delft.

Aan het eind van de achttiende eeuw werden ten zuiden van wat nu de Houtlaan is de slikken richting de Nieuwe Maas opgehoogd zodat er buitendijks nieuw land werd gewonnen.⁶ Hoewel dit gebied zich ca. 1 km ten oosten van het plangebied bevindt, is het heel aannemelijk dat aan het einde van de achttiende / begin negentiende eeuw hetzelfde is gebeurd in het plangebied. Op een kaart uit 1850 is te zien dat de voormalige zandplaat, waarop het plangebied zich bevond, is getransformeerd tot een volwaardig stuk vasteland (figuur 4 in de bijlage). Gedurende de tweede helft van de negentiende eeuw kocht de gemeente Rotterdam grondgebied ten oosten van het plangebied op om er een door Zocher ontworpen park aan te laten leggen. Vanaf 1875 werd ook het gebied van de voormalige buitenplaats De Heuvel bij het park getrokken.

³ Guiran 2015 en Van Looveren 2007.

⁴ Schiltmans 2005.

⁵ <https://www.stadsherstel-rotterdam.nl/gebouwen/heerenhuis-de-heuvel/>

⁶ Lelivelt 2007.

In 1890 werd begonnen met het graven van de Parkhaven, die werd ingericht voor de overslag van stukgoed. Deze was tot 1970 in gebruik (figuur 4-6). Met de aanleg van de Maastunnel tussen 1937 en 1942 kwam de verdiepte 's-Gravendijksewal aan de oostzijde van het plangebied te liggen. Beeldbepalend voor het plangebied was de bouw van de Euromast in 1960.

4.2 Vooronderzoek

Op het plangebied zelf zijn geen archeologische onderzoeken uitgevoerd, noch vondstmeldingen gedaan. Wel heeft er in de omgeving een aantal verkennende booronderzoeken plaatsgevonden. Hiervan is het door BOOR uitgevoerde booronderzoek op de locatie Westerlaan-Calandstraat, ca. 500 m ten oosten van het plangebied, het meest relevant aangezien het ook van oorsprong buitendijks lag. Bij deze boringen is tot op een diepte van 11,5 m - NAP een klastisch pakket aangetroffen. Dit werd geïnterpreteerd als geulafzettingen die gerekend kunnen worden tot de Afzettingen van Duinkerke III. Op basis van verspoelde fragmenten baksteen en aardewerk uit de zeventiende/achttiende eeuw, werd vastgesteld dat deze afzettingen jonger zijn dan de veertiende eeuw en dat deze het resultaat zijn van verspoeling door de Nieuwe Maas. De toplaag van de boring bestond uit een pakket opgebrachte en sterk geroerde grond, voornamelijk bestaande uit kalkrijk zand met puin uit de negentiende en twintigste eeuw. Er werden geen archeologische indicatoren aangetroffen.⁷

Boormonsterprofielen uit het plangebied tonen aan dat de bodem in het zuiden van het plangebied tot ca. 4 m +NAP is opgehoogd met zand, met daaronder een laag klei van ca. 1 dik en nog meer zandlagen tot ca. 25 m -mv. Ter hoogte van de Euromast is de opgehoogde zandlaag minder dik: ca. 2 m.⁸

⁷ Schiltmans 2005.

⁸ Dinoloket.nl

4.3 Archeologische verwachting

Al met al valt hieruit te concluderen dat er voor het grootste (zuidelijke) deel van het plangebied een lage verwachting geldt. Door de ligging in (de uiterwaarden van) de Nieuwe Maas tot eind achttiende eeuw zijn mogelijke archeologische resten hoogstwaarschijnlijk tot een diep niveau verspoeld geraakt. Daarbij optellende dat de grond tevens is opgehoogd, is de kans dat er bij de geplande bodemingrepen archeologische resten zullen worden aangetast relatief klein. Voor alle periodes is de archeologische verwachting op deze diepte zeer laag. Het in 2005 uitgevoerde booronderzoek aan de Westerlaan-Calandlaan onderschrijft dit.

Voor de noordelijkste strook in het plangebied geldt er een middelhoge verwachting op het aantreffen van resten uit de Nieuwe Tijd. Er is een mogelijkheid dat hier nog restanten van de tuinen, behorende bij buitenplaats De Heuvel, worden aangetroffen. De kans op het aantreffen van resten uit eerdere archeologische periodes is wegens de diepte van de ingreep klein.

5 Conclusie

Voor de aanleg van de appartementen zullen de bodemingrepen naar schatting niet dieper gaan dan 4 m -mv. Voor het plangebied geldt een dubbelbestemming archeologie: bij ingrepen dieper dan 0 meter NAP en groter dan 200 m dient er archeologisch onderzoek plaats te vinden. Hoewel de kans op het aantasten van archeologische resten zeer klein is, is het doen van archeologisch inventariserend onderzoek een vereiste. Hieronder geven we twee archeologische scenario's weer:

5.1 Scenario 1 - most likely - bureauonderzoek en booronderzoek

Er zijn binnen het plangebied weinig aanwijzingen voor het verstoren van archeologische vindplaatsen bij het uitvoeren van de geplande werkzaamheden. Het most likely scenario gaat uit van het doorlopen van een beperkte archeologische inventarisatie. Concreet zal het bevoegd gezag een bureauonderzoek uitvoeren waar in dit scenario de conclusie is dat er om de archeologische verwachting te toetsen nog een verkennend booronderzoek nodig is. Hierna volgt geen vervolgonderzoek.

BOOR biedt een bureauonderzoek en Plan van Aanpak voor eventueel vervolgonderzoek kostenloos aan. Voor een verkennend booronderzoek zullen de kosten liggen bij initiatiefnemer. Een voorzichtige raming hiervan ligt tussen de €7500 en €10.000.

Doorlooptijd inclusief overleg, aanbesteding, uitvoering en uitwerking bedraagt circa 3 maanden.

5.2 Scenario 2 - most unlikely - bureau- en booronderzoek en vervolgonderzoek

Indien er tijdens het booronderzoek onverhoopt toch aanwijzingen opduiken voor het verstoren van mogelijke archeologische resten, zal conform het AMZ-proces een vervolgonderzoek van toepassing zijn. Dit kan in de vorm van een proefsleuvenonderzoek of opgraving. De koten hiervoor liggen eveneens bij initiatiefnemer. aangezien de omvang van vervolgonderzoek nog onbekend is wordt uitgegaan van een gemiddeld onderzoek waarvoor een raming tussen de €25.000 en €100.000 ligt.

Doorlooptijd van dit scenario inclusief overleg, aanbesteding, uitvoering en uitwerking bedraagt circa 6 tot 10 maanden.

6 Advies

Om de mogelijke impact van de conditie archeologie in een zo vroeg mogelijk stadium helder te krijgen adviseren wij u in overleg met het bevoegd gezag te treden. Enerzijds kan dan snel een bureauonderzoek worden uitgevoerd waarna de eventuele consequenties op korte termijn duidelijk worden. Anderzijds kunnen vervolgens deze ingepast worden in de projectplanning en kan worden gestuurd op beheersaspecten zoals tijd en geld.

Als tweede punt adviseren wij om in de projectplanning een budget archeologie op nemen waarin scenario 2 kan worden opgevangen. de kans is dan groot dat hierop een meevaller kan worden geboekt.

Voor vragen kunt u altijd contact met ons opnemen.

Bronnen

Berendsen, H.J.A. & E. Stouthamer, 2001: *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*. Assen.

Gemeente Rotterdam, Archeologische waardenkaart, (BOOR 05-2005).

Gemeente Rotterdam, Archeologische kenmerkenkaart, (BOOR 05-2005).

Guiran, A.J., 2015: 'Rotterdam Collectiegebouw museum Boijmans van beuningen en Museumpark garage. Een bureauonderzoek en verkennend inventariserend veldonderzoek door middel van grondboringen', *BOORrapporten* 589.

Lelivelt, R.A., 2007: 'Rotterdam Houtlaan 1 en 21. Een bureauonderzoek en een verkennend inventariserend veldonderzoek door middel van grondboringen', *BOORrapporten* 368.

Looveren, V. van, 2007: 'Rotterdam machinistenschool Willem Buytewechstraat 41-45. Een bureauonderzoek en een verkennend inventariserend veldonderzoek door middel van grondboringen', *BOORrapporten* 396.

Provincie Zuid Holland, 2016: *Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM)*

Provincie Zuid Holland, 2016: *Programma Ruimte*

Rijksdienst voor cultureel erfgoed, Rotterdam, 2017: *Rijnmond en Schieland*, https://rce.webgispublisher.nl/user/uploads/pdfs/pa_noramalandschap/44_Rotterdam_Rijnmond_en_Schieland.pdf (geraadpleegd september 2017).

Schiltmans, D.E.A., 2005: 'Rotterdam Westerlaan-Calandstraat. Een archeologische inventarisatie door middel van grondboringen', *BOORrapporten* 241.

Bijlagen

Bijlage 1: AMZ proces

Bijlage 2: Plangebied en omvang ontwikkelingen

Bijlage 3: Kaart situatie plangebied 1772

Bijlage 4: Kaart uit 1850

Bijlage 5: Kaart uit 1895

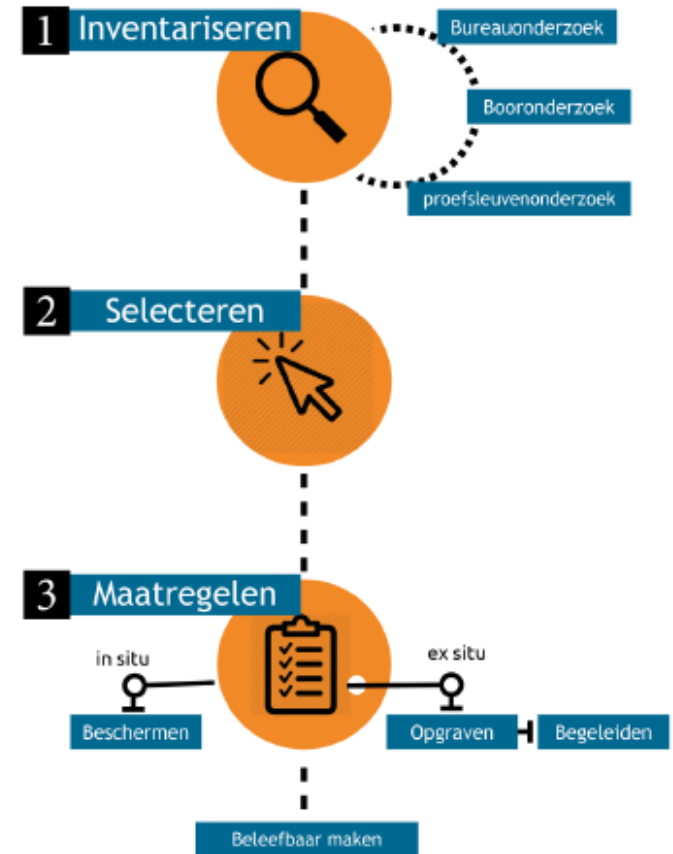
Bijlage 6: Baggerschuiten in de Parkhaven

Bijlage 1 - Het proces van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ)

Vanwege de zorgplicht voor het archeologisch erfgoed wordt archeologie meegewogen als omgevingsfactor bij ruimtelijke ontwikkelingen en herinrichtingen. Hiertoe dient het zogenaamde proces van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ, zie Fig. 1) doorlopen te worden, dat start met de inventariserende fase (IVO). Het bureauonderzoek is het begin van het proces. Indien in het bureauonderzoek is vastgesteld dat het gebied een middelhoge of hoge archeologische verwachting kent, is verder inventariserend onderzoek noodzakelijk. Vervolgens kan een boorteam het terrein onderzoeken middels een verkennend en karterend booronderzoek. Booronderzoek heeft als doel de bodemopbouw te achterhalen. Met behulp van karterend booronderzoek wordt onderzocht of er archeologische indicatoren in de bodem aanwezig zijn. De resultaten worden verwerkt in een rapport. Dit rapport wordt beoordeeld door de gemeente, die op basis van de resultaten een advies zal uitbrengen met betrekking tot het vervolgonderzoek. Als er geen archeologische waarden aanwezig zijn, of de ondergrond verstoord is, dan kan het terrein daarna worden vrijgegeven voor ontwikkeling.

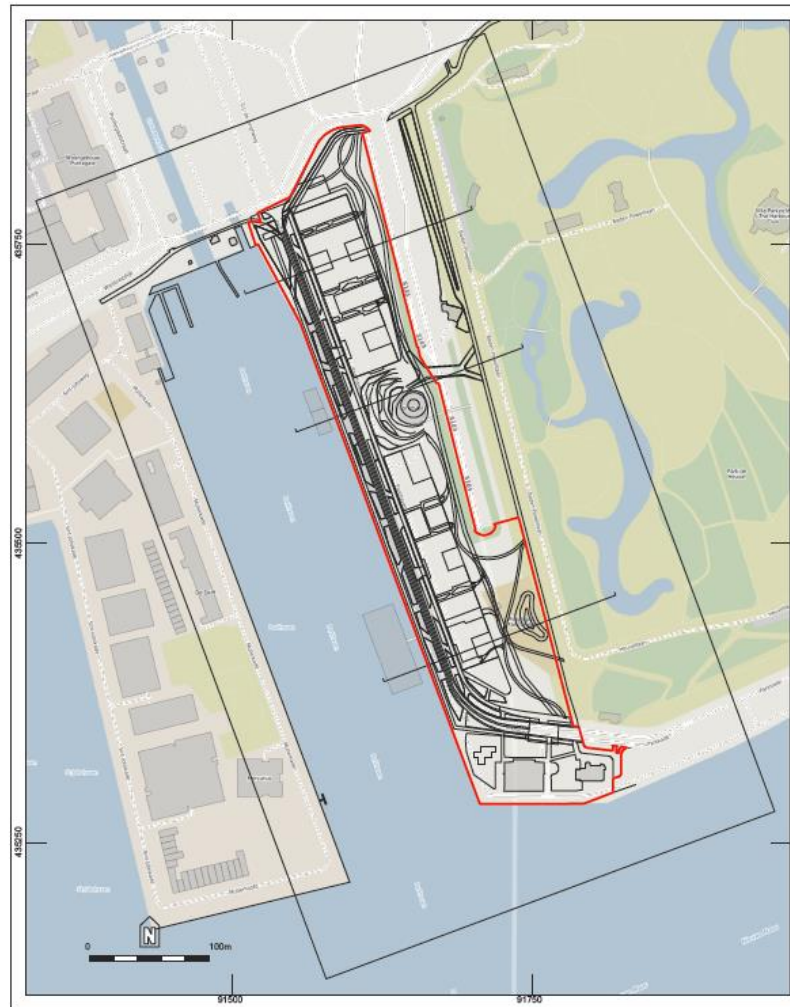
Mochten er wel archeologische waarden aanwezig zijn, dan kan besloten worden vervolgonderzoek uit te voeren om meer inzicht te krijgen in de aanwezige archeologische waarden. Door middel van het aanleggen van proefsleuven zullen de aanwezige archeologische sporen en vondsten gewaardeerd worden.

Op basis van de resultaten van het inventariserend onderzoek (inventarisatiefase) zal de gemeente een selectiebesluit nemen met betrekking tot de behoudenswaardigheid van eventuele vindplaatsen (selectiefase). Indien er behoudenswaardige vindplaatsen worden vastgesteld, moeten er maatregelen worden toegepast om de aanwezige archeologische sporen en resten *in* of *ex situ* veilig te stellen (maatregelfase; opgraven, archeologische begeleiding of fysieke bescherming).

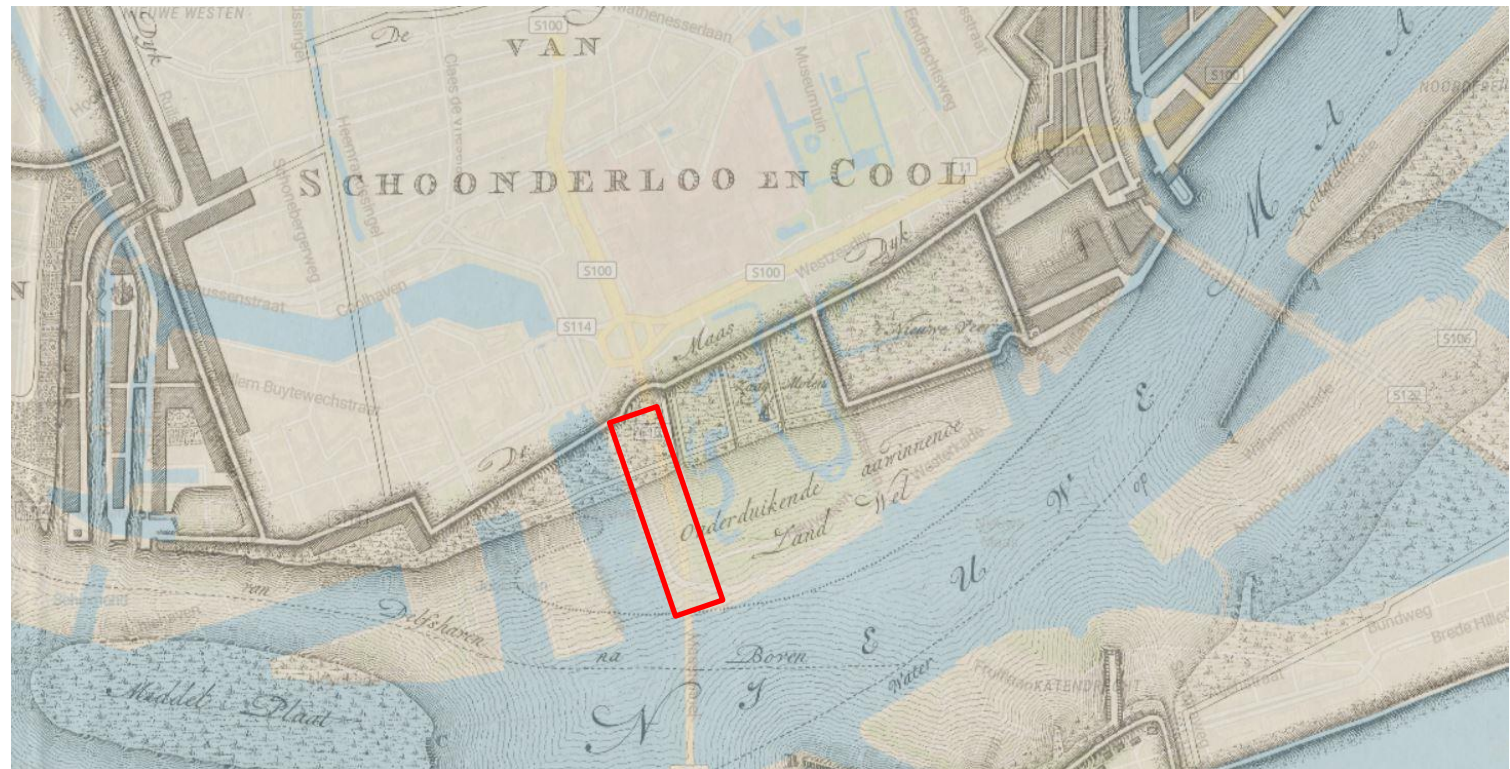
Figuur 1 Proces van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ)

Bijlage 2 - Plangebied en omvang ontwikkelingen

Figuur 2 Kaart plangebied

Bijlage 3 - Kaart situatie plangebied in 1772

Figuur 3 - Een kaart uit 1772 gecombineerd met een kaart van nu. Hierop is te zien dat het plangebied grotendeels op een zandplaat ligt.

Bijlage 4 - Kaart uit 1850

Figuur 4 - Kaart uit 1850.

Bijlage 5 - Kaart uit 1895

Figuur 5- Topografische kaart vervaardigd door Gemeentewerken Rotterdam 1895

Figuur 6 - In de Parkhaven liggen baggerschuiten tijdens het uitgraven van de Rijnhaven in 1894